

ně jedinečným převratným rozvojem vědy a techniky, na nichž je vybudována celá moderní společnost. Tento jev nenajdeme nikde jinde než ve sféře působnosti křesťanství, přestože k úpadku různých náboženství došlo mnohokrát; zvláště poučné je srovnání se starým Řeckem. Můžeme se za těchto okolností vyhnout otázce, zda to není právě samotné křesťanství, které nutné a organicky vede k sekularizačnímu procesu? Je moderní sekularizace opravdu křesťanská anebo jenom profináboženská? V jakém vztahu je křesťanství k náboženství a náboženskoosti? Jistě nemůže být sporu, že křesťanství, jak je známe z téměř dvoutisícileté historie, je náboženství. Je však křesťanská víra s náboženstvím svázána svou podstatou anebo jde o pouhou historickou koincidence? Musí být křesťan člověkem náboženským, religiózním? Anebo může být křesťanská zvěst živá i tam (a možná právě tam), kde náboženství umírá a zaniká?

Pro moderního člověka není snadné porozumět podstatě náboženství, kterému se odcizil a které už dávno nezná v jeho vnitřní síle. Avšak i na tomto místě platí, že duchovního protivníka nelze zdolat v jeho slabosti, ale jen v jeho síle. Ať už dnes náboženská sílice vypadá jakkoli, zůstává faktem, že vývoj lidského vědomí se na žádné ze svých cest neobešel bez náboženství. Někteří náboženství měla pozitivní vliv na člověka a na společnost, neboť otvírala nové výhledy do budoucnosti; jiná naopak dovedla zpomalit nebo téměř zastavit běh vývoje a proměnila někdy uzavřené společnosti v živé zkameněliny. V každém případě však existuje v náboženství vývoj a pokrok; tento pokrok spočívá v prohlubujícím se sepětí náboženských perspektiv s konkrétním osobním (tj. morálním) životem a se společenskou skutečností. Protože však všechna náboženství vyrůstají z napětí mezi vždy neuspokojivým daným stavem a mezi pravou, božskou skutečností, jsou v nebezpečí, že obě strany rozdělí. A tak se stává náboženství zpátečnickou silou (opíem) tam, kde kouzlí před očima věřícího chimérický svět světa a dokonalosti, odváděje jeho pozornost od skutečné bídy, v níž jej ponechává bez pomoci. K tomu dochází všude tam, kde se náboženství stává samo v sobě hodnotou a kde si buduje svůj vlastní oddělený svět. Všude tam, kde se začínají vytvářet zvláštní náboženské oblasti, nedotknutelná tabu, svátostné prostory apod., vzniká nebezpečí, na něž ukazují a proti němuž bojují všechny velké náboženské osobnosti. Zcela mimořádnou tradici nám představuje v tom

VÍRA V SEKULARIZOVANÉM SVĚTĚ

(1962)

1. Konec náboženství

V rozsáhlé oblasti dnešního světa, v níž žijeme a která vyrůstá z tradic tzv. evropské vzdělanosti, nesmazatelně poznamenané křesťanstvím, dochází k vyvrcholení již několik set let pokračujícího procesu, který se v minulém a zvláště v tomto století rozšířil do všech oblastí našeho života a který hluboce pronikl i do našeho myšlení. Je to proces odnáboženštění, zesvětštění, sekularizace. Náš svět je dnes v podstatě sekularizován. Z náboženství jako by vyprchala všechna životnost – vnitřně upadá a navenek ztrácí na významu. Z většíny oblastí je už docela vytlačeno a tam, kde ještě existuje, živoří většinou jen ze setrvačnosti anebo jen zakrývá zcela nenáboženské síly a programy. Nejde však jen o odumírání; náboženství se stává cizorodým prvkem v moderní společnosti, stává se anachronismem a překážkou. Sekularizace neznamená jen úpadek náboženství, ale také a především kritiku náboženství. Moderní člověk ve své duchovní „dospělosti“ (a to znamená ve svých nejlepších představitelích) není náboženským skeptikem, ale přesvědčeným odpůrcem náboženství; nerezignuje na příliš vysoké duchovní a mravní ideály křesťanského náboženství, ale obrací se kriticky proti nim, adresuje jim svůj nesouhlas a své výtky a staví proti nim ideály jiné a – jak je přesvědčen – vyšší. Sekularizace se stala programem, který má být doveden až do konce. A tak není divu, jestliže se zdá vyvěrat ze životního zaměření, které jako by bylo „všestranně profitchůdné normám a cílům křesťanským“.

A přece by to byl velmi povrchný pohled, kdybychom se spokojili tímto zdáním. Jsme-li jen trochu pozorní, musí nás některé věci zarazit. Především je nápadné, že k sekularizaci dochází v takové pronikavosti a v takovém rozsahu poprvé v dějinách a že tento historicky zcela jedinečný proces je nadto nerozlučně spojen se stej-

ohledu jedinečná linie židovských proroků, na niž navazuje a v níž svrchovaně pokračuje Ježíš. Tu poznáváme, že již prorocká tradice, ale zvláště první tradice křesťanská je zaměřena silně protinábožen-
sky. Ježíš Kristus se odvolává na proroky (Micheáše, Ozeáše), když proti náboženskému úkonu staví morální rozvahu a proti nábožen-
ské korektnosti a bezúhonnosti konkrétní lidskost (Mt 9, 13; 23, 23; aj.). Zdá se tedy opravdu, že křesťanství jako náboženství organizac-
ky a legitimně vyúsťuje v sekularizační úsilí, že sekularizace je prá-
voplatným důsledkem křesťanské zvěsti, která se zbavuje nábožen-
ské slupky a vystupuje v nové podobě. Tuto okolnost, kterou zhusťa
nepostřehli ani zastánci, ani sekularizovaní protivníci křesťanského
náboženství, velmi dobře rozeznali ti novodobí odpůrci křesťanství,
kteří nezustávají u kritiky náboženské formy, ale míří proti samé
podstatě křesťanské zvěsti. Jejich společným programovým rysem
je zakotvit člověka znovu v mýtu, a proto se obracují nejen proti
tradiční podobě křesťanství, ale s nemenším důrazem také proti se-
kularizovaným křesťanským programům, jak jsou představovány
moderním humanismem a socialismem.

Je-li tento odhad situace správný (a připustíme to, abychom si
neuzavřeli nový pohled na situaci dnešního světa), je zřejmé, že
se musíme přestat bránit a protivit sekularizačním tendencím, že
nesmíme odmítat sekularizaci v její podstatě a že proti nespráv-
ným a nelegitimním výsledkům sekularizace postavíme sekulariza-
ci správnou, tj. takovou, k níž nás vede sama zvěst evangelia, nově
pochopená a odhodlaně uskutečňovaná. Sekularizací bylo leccos
z křesťanského programu uskutečňováno, a nemělo by smysl to „po-
náboženšťovat“ (či dávat tomu křesťanskou firmu). V nové situa-
ci však platí nový program. Jak máme porozumět svým dnešním
úkolům?

2. Odpovědnost ve světě

Řekli jsme, že křesťanství ze samé své podstaty vede k sekulariza-
ci, k zesvětštění. Kdybychom se chtěli vyjádřit radikálněji, mohli
bychom říci, že křesťanství je jediné náboženství, které je schopno
ze svých vlastních motivů zrušit svou náboženskost. To je však do-
kladem toho, že už samy tyto vnitřní motivy jsou nenáboženského
charakteru a že tedy křesťanství někde ve svém bytostném jádru
není náboženstvím. V náboženství nalezlo křesťanství (a předtím

Jistě již nejedna židovská tradice) významnou životní sféru, z níž
u jejímž prostřednictvím bylo možno mocně působit na celý lidský
život a na celý svět člověka. Dnes se však náboženství stalo zasta-
ralým a neúčinným prostředkem. A v této situaci se mnoho křesťa-
nů začalo více starat o náboženství než o uskutečnění Ježíšova
programu lásky na této zemi. Není to vlastně zrada evangelia?
Vždyť evangelium je zvěstí o veliké boží lásce ke světu. Ježíš přišel
na svět jako do svého vlastního; nepříšel zachránit jen své a všech-
no ostatní zanechat záhubě a zničení, ale jako spasitel všeho světa
věnoval největší pozornost těm, kteří stáli na okraji a kteří byli nej-
více ohroženi. Jak by mohli jeho následovníci ze světa utíkat? Jak
by mohli rezignovat, opustit Ježíšův program a stáhnout se do sva-
tiny k náboženským úkonům?

Ježíš Kristus přišel, aby ve světě něco udělal. Přišel proto, že to
jlnak nešlo, mělo-li to světu být k dobrému. Svět se nedá napravo-
vat z dálky. Je třeba vstoupit doprostřed světa a tak uskutečňovat,
co má být uskutečněno. Nikdy se to nehlavnější nestalo ve svaty-
ních. Je třeba pracovat na nápravě světa. Nepomůže žádná hlavíč-
ka, žádná firma – ale žádná také neúskoda; jen na práci záleží. Kdo
nepracuje, nemá víry, neboť jenom mrtvá víra nevede k účinné ži-
votní praxi. To platilo vždy a platí i dnes. Co však je dnes zvlášť
pro nás zahanbující, je skutečnost, že na nápravě našeho světa pra-
cují ostatní více než my. Přesto však nejme ani v nejmenším zba-
veni odpovědnosti za toto dílo nápravy, a to ze tří příčin. Především
každé dílo opravdové nápravy musí mít naše sympatie, musíme
s ním být solidární a musíme s ním spolupracovat. Měli bychom
lépe než kdo jiný vidět, že je jenom jediná skutečně otevřená cesta
do budoucnosti, totiž cesta soudružství všech lidí v lásce a v prav-
dě. A proto musíme být pozorní ke každému sebemenšímu drobtu
opravdovosti, loajality, porozumění, odevzdanosti, dobré vůle, las-
kavosti, čestnosti a lidské důstojnosti. Pravda, je třeba také velmi
dobře a s otevřenými očima rozlišovat a hodnotit, musíme mít širo-
ký rozhled a pevnou perspektivu. A přece platí a vždycky bude pla-
tit, že ježíšovec třiny nalomené nedolomí a lnu kouřícího neuhásí.
Je však ještě jiná příčina, proč jsme odpovědní za dnešní svět; už
o tom byla řeč. [Řekli jsme, že valná část dnešního způsobu života
i způsobu myšlení v našem světě, politické programy i rozvoj vědy,
osobní vztahy i společenské struktury – to všechno nějak, kladně
nebo kriticky, navazuje na ústřední křesťanské motivy. A tu nejde

na prvním místě o to, že dnešní svět je sekularizován, ale že sekulární prvky našeho světa mají v mnohém ohledu původ v křesťanství a jeho tradicích. Tím spíše to je náš svět, tím spíše v něm máme žít jako ve svém vlastním.¹ Svět se velmi změnil také v důsledku reálného vlivu křesťanství v dějinách. Dnes už prostě neplatí, že jsme jenom cizinci a přichozí na tomto světě. Je to do velké míry zásluha i vina křesťanů, že dnešní svět nebo alespoň větší jeho část vypadá tak, jak vypadá. A proto se k dnešnímu světu musíme hlásit v jeho síle i v jeho slabostech. A především musíme pracovat na tom, aby započaté dílo bylo dokončeno. A to je třetí příčina naší odpovědnosti.

Boží vláda se klene nad celým světem. Ježíšovo poselství je universální, jeho dosah je kosmický. Není místa, které by mohlo zůstat stranou, není skutečnosti, která by byla indiferentní, neutrální. A proto má křesťanská zvěst svou relevanci pro „světské“ záležitosti: má mít a má konkrétní vliv na morální, kulturní, politickou i společenskou situaci. To však znamená, že se nemůžeme těšit z nezdárů a neúspěchů světských programů, že nesmíme vidět ve slabosti dnešního světa svou příležitost a dělat z radostné zvěsti o přicházejícím novém řádu lásky náplast na bolesti moderního člověka. Nesmíme čekat na klopýtnutí a selhání dnešních programů světové nápravy, ale solidarizovat se s nimi a jejich neúspěchy považovat za své neúspěchy – neboť co jsme my učinili lepšího? Musíme mít sympatie pro úsilí a pokroky dnešního světa, radovat se z jeho úspěchů a rozumět jeho programům. A to proto, že své poselství musíme umět vyřídít právě tam a tehdy, kde a kdy je moderní člověk a jeho svět silný, úspěšný, mocný a sebevědomý. To pochopitelně neznamená nikterak slepotu pro svízele a pády, slabost a bezmocnost, které jsou doma i v moderním světě. Pomoci je ovšem třeba především pro nemocné, nikoli pro zdravé. Skutečná pomoc však spočívá nejen v tom, že slabým pomůžeme žít ze síly, že jim zajistíme plody toho, v čem je moderní svět velký a silný, ale že i tomuto velikému modernímu světu pomůžeme žít ze síly, z níž povstal a kterou je veden a musí být doveden až k cíli.

To jsou asi perspektivy křesťanské odpovědnosti za svět. Tato odpovědnost má smysl jenom tam, kde jsme docela uprostřed dění,

1 Vyškrtla cenzura.

kde vezmeme za své to, co je modernímu člověku vlastní, kdy se solidarizujeme se světem, abychom s ním ruku v ruce, tj. společně a ve vzájemné pomoci řešili nesenáze všeho druhu, kde dovedeme řešit tyto problémy lépe a rychleji, s větší odborností a s jemnějším porozuměním pro složitost a zejména pro širší souvislosti a hlavní perspektivu. K tomu je třeba odborných znalostí a vědomostí právě tak jako hluboké víry a vnitřní odevzdanosti. [Ale skutečnost je taková, že právě tam, kde jde o odbornost a přesné vědecké znalosti, naše křesťanství jakoby nemá, co by dodalo. Nezdá se být právě oblast vědy jakoby vyňata z oblasti aplikace naší víry? Není však většího nebezpečí než takovéto rozpolcení našeho života.]² Moderní svět je z velké části světem vědy a techniky. Zvěst pro tento svět nemůže tak významnou skutečnost obcházet: hic Rhodus].³

Křesťanská odpovědnost za svět je možná jenom jako odpovědnost ve světě, v tom světě, který je dnes kolem nás. A tento svět, jak jsme si řekli, je světem sekularizovaným. Neslyší na náboženskou frázi, odvykl tradičním křesťanským slovům, ano odvrátil se od nich. A přece do budoucnosti je možno vykročit jen tak, že půjdeme všichni. Abychom se dorozuměli, musíme znovu prověřit ryze svého poselství, zbavit své myšlení i svůj slovník neužitečného haraburdí a najít nový výraz, jímž bychom srozumitelně a přesvědčivě vyjádřili svou solidaritu s úsilím o nápravu světa, v němž společně žijeme, ale také svůj specifický program, vyplývající z našeho porozumění nejnáláhavějším úkolům, které dnes stojí před lidmi. Budeme k tomu mít dost sil?

3. Potřeba nové orientace

Odišnost dnešní situace od dřívějších dob můžeme charakterizovat takto: zatímco dříve patřily mytičnost a religiozita k ústředním pilířům lidského života i myšlení, jsou dnešnímu člověku vzdálené a cizí. Zatímco dříve si pravá zvěst musela použít k své formulaci náboženských obsahů a pojmů, chtěla-li proniknout do všech oblastí světa, dnes se tyto obsahy vyprázdnily a zvěst, která k svému vyjádření nenašla jinou výstavu než ony chatrné pozůstatky kdysi

2 Vyškrtla cenzura.

3 Vyškrtla cenzura.

mocných skutečností, nachází před sebou na všech stranách jen uzavřené dveře. A zatímco většina pravověrných křesťanů s dojemnou péčí uměle udržuje při životě (je-li to ještě život) zbytky starého náboženského myšlení a starých religiozních praktik v skleněných prostorách nedělních shromáždění a biblických večerů, živá víra se prodrala už dávno ven a buduje nový svět, proti kterému se křesťané a jejich církve zaslepeně brání. Ti, kdož měli střežit oheň, hlídají už jenom vychládající popel a nepozorují, že oheň plápolá jinde.

Opravdu je nejvýše třeba se nově orientovat. Je třeba se v síle víry stát pozemšťany, opravdovými syny a dcerami této země, tohoto světa, který je jeden a všem společný. Je třeba tu zdomácnět, aklimatizovat se, přestat pošilhávat po „onom světě“: toto je náš svět, protože to je také svět Ježíše Krista, který přišel do svého vlastního; toto je náš svět, protože nám byl svěřen k práci a panování.

Ale ovšem, to všechno platí už o moderním člověku (alespoň o jeho nejlepších představitelích). Je zdomácnění a zdomácnění. Jistě nejde jen o to, stát se světskými, pozemskými, nejde o to, jen se připodobnit světu. A už vůbec ne ve všem. Je třeba porozumět, kde opravdu plápolá oheň živé víry, která prorazila naše duchovní, dogmatické, společenské a církevní hradby a hráze, a kde na sebe vzala třeba nejroztodivnější a nejnezvyklejší podoby. Je třeba ovšem rozlišit, co je výsledkem autonomního běhu setrvačností světových dějin a kde jsou opravdu ony sekularizované křesťanské prvky. Ale ze všeho nejdůležitější je porozumět směru světového vývoje, směru dějin, vidět výsledky boží vlády a rozpoznat úkoly, které jsou na docela určitých místech uprostřed světa a v docela určitých chvílích před nás postaveny. Nejde tedy o to, přijmout svět jako hotovou věc a jít s ním nebo dokonce za ním. Tento svět pomine – už dnes a vůbec neustále pomijí, zaniká, umírá. Jestliže jsme rozvázali své svazky s předvěcerejším světem mýtů a náboženství, nesvazujeme se nanovo s věcerejším a ještě i dnešním světem pozitivistické vědy a na nejmodernější technice stojícího konzumentského soukromničení. Staňme se pozemšťany proto, abychom našli cestu ke všem svým bratrům a sestram spolulidem na celém světě, abychom s nimi společně našli stejný jazyk a abychom se sjednotili na cestě do budoucnosti tohoto světa. My křesťané víme (alespoň bychom měli vědět), že cílem je, „aby všichni jedno byli“. K tomu

HEZBA VEK
 FLOPLA SOTĚ ZA
 32
 CRISTOVA

však nemůžeme přispět, jestliže své světlo stavíme pod kbelec náboženského žargonu, ale také celého náboženského myšlení a snud života, a jestliže čekáme, až někdo pod tento kbelec přijde. Jinými slovy: i sebe musíme sekularizovat – ovšem po svém. Co to však je, to „po svém“?

Tady se budeme muset všichni ještě mnoho radit a mnoho přemýšlet. V dnešním světě plném idejí a ideologií se nemůžeme obejít bez výrazných formulací své víry a svého přesvědčení. Jistě stojí praxe víry na prvním místě, a my jsme už dost zdůraznili, že opravdová víra chce a musí na světě něco pořídit, něco udělat, uskutečnit. Ale právě: v daném světě, a to znamená přijmout konkrétní situaci. Proto nemůže stačit zvěstování evangelia lidskými vztahy nebo civilní interpretace životem, i když to je ovšem podmínkou. Už proto nemůže, že i nám samým musí být jasno o vlastním programu, a také proto, že o našem programu musí být jasno také všem ostatním.

A tak skutečně před nám stojí naléhavý úkol, nově interpretovat sobě i celému světu jádro křesťanské zvěsti, jádro evangelia. Interpretovat je tak, aby naše nové poselství už nebylo cizí pro uši dnešních lidí, aby navazovalo na jejich úsilí a jejich programy, aby počítalo s jejich skutečnými starostmi a aby jim otvíralo konkrétní perspektivu pro jejich vlastní život i pro život jejich dětí. Ať se nám to líbí nebo nelíbí, musíme se vzdát termínů i pojmů v křesťanské tradici sebevýznamnějších, jestliže dnes už nenavazují na běžnou zkušenost moderního člověka. Jestliže kdysi byly přeznačovány náboženské a mytické obsahy, aby sloužily pravé zvěsti, bylo tomu tak proto, že svět byl tehdy pln mýtů a religiozity. Dnes je právě tak plný filosofických idejí, vědy a techniky. Nemůžeme uplatňovat svou víru v tomto světě a této skutečnosti si nevíštat, jak už řečeno. A to tím spíše nikoli, že moderní věda není historicky bez křesťanství myslitelná a že zejména zřetel praktického uplatnění, uskutečnění a věrnosti poznané pravdě jako způsob cesty k jejímu ještě lepšímu poznání je naprosto totožný s křesťanskou ideou.

Je to tíživý úkol, který nám připadl, a zdrtil by nás asi, kdybychom neměli opravdovou, živou, mocnou víru. Víra však pracuje v nás a skrže nás v tomto světě i tam, kde se to vymyká našim plánům, naší schopnosti porozumět a pochopit, našim možnostem kontrolovat i nejvzdálenější důsledky vlastních rozhodnutí a činů. To nás ovšem nikterak nevyvazuje z povinnosti plány a programy

formulovat, usilovat o nejpřesnější porozumění dnešní situaci a důsledky svých rozhodnutí svědomitě předem prověřovat. Musíme se svých úkolů chopit a snažit se mít spolu se všemi lidmi budoucí osudy světa v rukou; nemusíme přitom ztrácet kuráž, protože víme, že sami i se vším světem jsme také v rukou toho, který měl dostatek lásky i kuráže, aby nad světem ani nad člověkem nezoufal, a který má dnes dost odvahy budovat své království i bez náboženských opor a dost důvěry svěřit tento úkol i lidem se sekulárními programy. Necht' se však nová země nebuduje bez nás!

ATHEISMUS A OTÁZKY NOVÉ INTERPRETACE

(1964)

Rok před narozením J. L. Hromádky prohlásil Johannes Gottschick: „Bez Ježíše bych byl ateistou.“ A letos tomu je už dvacet let, co Dietrich Bonhoeffer přemýšlel ve vězení o nutnosti i možnostech nenáboženské, světské interpretace biblických a theologických pojmů. Jeho otázka zněla: jak je možno „světsky“ mluvit o „Bohu“? Měl za to, že Bultmann svou demytologizací zdaleka nešel příliš daleko, ale spíše naopak, že nešel dosti daleko. Nejen „mytologické“ pojmy, ale „náboženské“ pojmy vůbec jsou problematické, a mezi nimi i pojem „Bůh“. Bůh jako morální, politická, přírodovědecká, ale i jako filosofická a náboženská pracovní hypotéza je vyřazen, překonán; patří k intelektuální poctivosti, abychom tuto hypotézu nechali padnout resp. abychom ji jak nejvíc možno vyřadili. Příznijeme si, že musíme žít ve světě, jako by Boha nebylo – *etsi deus non daretur*. Jen bez Boha můžeme žít opravdu před Bohem a s Bohem. Dospělý svět je bezbožnější a právě tím snad Bohu bližší než svět nedospělý, náboženský. Proto musí církev ven ze své stagnace. Musíme opět vyjít na čerstvé povětří duchovního střetnutí se světem.

Také u J. L. Hromádky znějí motivy velmi blízké Bonhoefferovi. Ježíš přinesl svatost Boží lásky z nebe na zem, říká Hromádka; vnesl ji z chrámového přítímní do světského profánního života. Proto můžeme jít za Ježíšem Nazaretským s prázdnými rukama – bez dogmat, bez bohoslužebných předpisů, bez náboženských floskulí. Snad se nám podaří opustit naše zaběhané cesty pobožných stárářství a zejména neupřímného náboženského farizejství a začít svou práci tam, kde se rodí skutečná víra, kde už odumřelo lidské náboženství i modlářství a kde živý Bůh sám koná svoje dílo. Vždyť nejde jen o lidi, jejichž výchova byla formována starými vě-